

Ющенко Л.О.

Утілення особливостей національного характеру українців у жіночих образах історичних творів В. Кулаковського

Ющенко Людмила Олександрівна, аспірантка кафедри української літератури і компаративістики
 Інститут української філології і соціальних комунікацій
 Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Анотація. У статті аналізуються жіночі образи історичних творів В. Кулаковського як носії основних рис характеру українців. На матеріалі повістей: "Золота галера", "Ой гук, мати, гук" (співавторства В. Кулаковського з П. Сиченком), та романів: "Володимир Мономах", "Іван Сірко", "Максим Кривоніс", "Мартин Пушкар", "Северин Наливайко" досліджуються витоки формування української жіночої вдачі, основними складовими якої є волелюбність, естетизм, жертовність, милосердя, мужність, працьовитість, релігійність, рішучість, самостійність, терплячість, хазяйновитість та ін. Указано зображально-виражальні засоби, за допомогою яких письменнику вдається вибудувати загальний образ української жінки; певну увагу приділено фольклорному елементу як засобу вираження національного.

Ключові слова: жіночий образ, історичні твори, національний характер, риси характеру

Надбання вітчизняного словесного мистецтва відіграє важливу роль у процесі глибокого осмислення феномена нації. Цінним джерелом, зокрема, є доробок історичних романістів, серед яких прикметне місце займає В. Кулаковський. У літературу він прийшов у 60-тих роках ХХ століття, у часи чергового національного піднесення в Україні. Нині писемна спадщина прозаїка є досить актуальною, оскільки дає можливість не тільки заглянути в далеке минуле нашого народу, а й пізнати умови формування та особливості його характеру, ментальності, що сприяє розумінню багатьох сучасних процесів. Зосереджуючись на показі визначних подій та героїв-лицарів, митець водночас виводить широку галерею жіночих образів, як носіїв виразних психологічних рис, зароджених під впливом своєрідного етнокультурного й соціоісторичного клімату.

Загалом теорію нації активно розробляли ще науковці та діячі культури ХІХ ст. Серед найбільш відомих – В. Гнатюк, М. Драгоманов, М. Костомаров, О. Левицький, П. Чубинський, І. Франко. Вони, зокрема, досліджували побут, особливості поведінки та характеру жінки, вивчали її образ у народнопоетичних джерелах, нерідко пропонували й власні версії літературного фемінного портрета. Значних успіхів у цьому плані досягнув М. Костомаров, який, вивісивши у своїх етнографічних і фольклорних студіях багатогранний образ українки, зробив істотний внесок у романтичний, а згодом і народницький наратив.

Пізніше вивченням етнопсихологічних прикмет українців займалися Ю. Липа [15], Б. Цимбалістий [24], Д. Чижевський [25], В. Янів [28], сьогодні цю справу продовжують О. Вишневський [3], Ю. Канигін [7], З. Ткачук [7], М. Шегута [26], М. Юрій [27] та ін. Приміром, М. Шегута наголошує на таких якостях національного характеру, як емоційність, селянськість, м'який гумор, почуття спорідненості з рідною землею, працелюбність, делікатність у стосунках з іншими людьми, релігійність, що впливає на формування віротерпимості, гостинності й доброзичливості. Водночас теоретик визнає й схильність українців до пристосуванства та комплексу «другорядності» [26].

Серед дослідників, котрі безпосередньо порушують питання статусу й характеру жінки в різні історичні епохи (від Київської Русі до початку ХХ ст.), варто

відзначити колектив учених на чолі з Л. Смоляр [див.: 23].

Національні виміри в художній літературі відстежують представники діаспорної критики (М. Білоус-Гарасевич [1], Г. Грабович [4]) і вітчизняні науковці (Н. Зборовська [6], В. Нарівська [16], В. Пахаренко [19], В. Приходько [20]). Так, М. Білоус-Гарасевич розглядає духовний світ українців на прикладі творів Б. Лепкого, А. Чайковського, інших письменників, а В. Приходько – в компаративному аспекті – на основі окремих зразків українського та російського історичного романів кінця ХХ століття. Н. Зборовська, вивчаючи ментальність свого народу, апелює до практики Лесі Українки й Ольги Кобилянської, які всіляко намагалися "вивести поняття нації за межі селянства" [6, с. 147].

Останнім часом деякі дослідники спрямовують свої погляди на творчі надбання В. Кулаковського. Особливо їх приваблює романний образ Івана Сірка, який є яскравим виразником типових рис української вдачі [див.: 2, 17, 21]. Л. Ромашенко в цьому контексті звертає увагу й на постать дружини кошового – Софії [див.: 21]. Утім жіночі персонажі інших романів і повістей згаданого письменника досі не потрапили в поле зору науковців.

Тож відсутність розвідок на подібну тематику зумовлює **актуальність** роботи, у якій ми ставимо за мету: на основі творів В. Кулаковського (повістей "Золота галера" [9] та "Ой гук, мати, гук" [13], написаних у співавторстві з П. Сиченком, і романів "Володимир Мономах" [8], "Іван Сірко" [10], "Максим Кривоніс" [11], "Мартин Пушкар" [12], "Северин Наливайко" [14]) відстежити витоки формування й особливості національного характеру українців, зокрема жінок, та вказати зображально-виражальні засоби, за допомогою яких автор вибудовує загальний фемінний образ. Реалізація окресленої мети передбачає залучення історико-літературного й компаративного **методів аналізу**.

За влучним визначенням О. Вишневського, національний характер – "це те, що маємо, що реально існує, що закладено в нас природою та історією", він "складається стихійно, як наслідок адаптації людини і народу до певних зовнішніх умов" [3, с. 32]. До типових рис української натури більшість дослідників відносять волелюбність, гуманність, демократизм, мило-

сердя, миролюбність, оптимізм, самозаглибленість, толерантність, філософічність, хазяйновитість, честолюбство, щирість та ін. Що стосується безпосередньо жінок, то в них найчастіше бачать доброту, естетизм, жертвовність, ліризм, працьовитість, природній гумор, самостійність, сентиментальність, терплячість, толерантність, хитрість, чуйність. Зрозуміло, що ці характеристики досить умовні і їх можна коригувати, залежно від доби та сфери буття нації, коли змінюється не тільки час та умови, але й відношення людини до цих змін, а відповідно і її сутність.

Чимало науковців переконані, що внутрішній світ і поведінка людей суттєво залежить від особливостей навколишнього середовища, на тлі якого триває їхній історичний розвиток. Приміром, такі елементи українського ландшафту, як високі гори, широкі родючі лани, луки, степи, породжують у народу волелюбність, естетизм, ліризм, працьовитість, філософічність та ін. Подібних поглядів притримується, зокрема, Д. Чижевський, за його словами: "Степ був тією основою, що якнайбільше придалася до усталення психічних рис. <...> степ є безумовно та форма буття природи, що може бути поставлена поруч з тими західно-європейськими ландшафтами, які є головними носителями величності. Те почуття безмежно-могутнього, або безмежно-великого, що викликають море, ліс і гори, приймає також специфічну форму і у степу, що сполучає широту і розмах краєвиду з буйним розквітом життя природи; естетичне і релігійне почуття і філософічна свідомість однаково прокидаються на ґрунті степового ландшафту" [25, с. 20].

Суттєву роль геоточення на вдачу українців визнає й В. Кулаковський. У його творах, що охоплюють переважно дві часові площини: княжий і козацький періоди, архетипи лісу, луку, поля, степу – серед домінуючих. Вони не тільки символізують безмежність простору, середовище державницьких і бойових дій, національного ствердження, а й метафоризовано передають внутрішній світ учасників цих процесів, насамперед їхній волелюбний дух. Причому цю особливість автор педалює як у чоловічих образах, так і в жіночих.

Прагнення до свободи стає рушієм сміливих учинків турецької бранки Марії з повісті "Золота галера". Отримавши можливість безперешкодно пересуватися палацом свого господаря, українка кілька разів ризикує власним життям, аби таємно звільнити свого полоненого чоловіка – весляра Данила, та його побратимів. Письменник, беручи за основу відомий фольклорний мотив про Марусю Богуславку, з одного боку, захоплюється такою відчайдушністю й героїзмом, а з іншого, співчуває своїм співвітчизницям, котрі в нелегкі для України часи змушені йти на подібні кроки. Так, неабиякого драматизму набуває сцена покарання Марії: " – Ах ти ж свиня погана! – зіпнув Ібрагім не своїм голосом і почав гамселити її ногами під боки, в спину, в голову. Марія звивалася, глухо стогнала. В неї заюжилися кров'ю губи, ніс, усе обличчя, а він не вгавав і на хвилину, аж поки не зачепився за неї і сам не впав на підлогу. Піднявшись, плюнув на Марію й поплівся до своєї кімнати" [9, с. 394].

Такою ж волелюбною постає й героїня роману "Северин Наливайко" – Настя. Не випадково з її образом

пов'язані традиційні для поетики вальтер-скоттівського роману пригодницькі мотиви погоні, втечі, переведання. Прикладом одного з них є епізод, коли дівчина, аби бути поруч зі своїм коханим – ватажком повстанців Северином Наливайком, маскується під козака Остапа і, долаючи важкі перешкоди, готова нарівні з чоловіками виборювати свободу для свого народу [14]. Це свідчить про мужність і самовідданість жінки, яка спочатку показана вірною подругою отамана, а пізніше – матір'ю його сина.

Як бачимо, у характері українок потяг до волі, сформований під дією певних геофакторів, нерідко межує з такими рисами, як відвага, рішучість, саможертвовність, зумовленими з одного боку її особистими переживаннями як дружини, нареченої, матері, а з іншого – готовністю відстоювати суспільні інтереси. Загалом хоробрі настрої наших співвітчизниць мають невоєвничий, неагресивний кшталт, адже їм властива неабияка терплячість (як відомо, наш народ може знести багато чого, якщо не переступати межу, за якою йде зневага його людської гідності, особливо через фізичне насильство). Проте, задля збереження власної честі, родини чи народу, жінки іноді здатні на, здавалося б, зовсім не характерні їм учинки.

У романі "Мартин Пушкар" В. Кулаковський згадує відомий в історії випадок (його у свій час майстерно репрезентує М. Старицький у двох різножанрових, але подібних за змістом творах: "Облога Буші" й "Оборона Буші"), коли 1654 року під час облоги Бушанського замку військами С. Потоцького і С. Чарнецького вдова вбитого сотника Завісного вимушена була підпалити пороховий погріб і висадити в повітря себе, залишки залози і нападників [Див.: 5; 12, с. 281]. Але підтекст цього епізоду зовсім не схвальний: письменникові прикрі подібні прояви відваги, героїзму й жертвовності з боку жінок, адже їхню силу він бачить у тому, щоб надихати чоловіків своєю ніжністю, красою чи талантом. Позицію автора неодноразово озвучують його герої, зокрема й Пушкар: «Яка ж вона гарна. Недарма до неї так липнуть чоловіки. Справжня чарівниця» [12, с. 277], – такою постає в думках полковника молода козачка Оксана, котру він застерігає від безпосередньої участі в боротьбі з ворогом.

Водночас прозаїк дає зрозуміти, що витокі національно-захисних інстинктів українців криються в їхньому осілому способі життя та, відповідно, сакральному зв'язку з рідною землею: як історичною домівкою і щедрою годувальницею багатьох поколінь Ось як влучно про це говорить один із персонажів роману "Володимир Мономах" – князь Ярополк: "Так і ми. <...> вцепилися руками й ногами в землю, приросли до неї та й зносимо все, що не піднесе нам доля – і радість, і горе. Налітають на нас кочовики, намагаються поневолити ромей й германські рицарі, пограбувати варяги та інші здобичники, а ми даємо їм одкоша, <...> відновлюємо сили, пускаємо коріння в рідну землю глибоше й глибоше, приростаємо до неї міцніше й міцніше, набираємось від неї сили, краси, солодощів і гіркоти більше й більше" [8, с. 236].

Ю. Липа, у контексті українського антеїзму (єдності людини з рідною землею, природою) звертає увагу й на особливо чуттєве ставлення своїх земляків до навколишнього середовища. За його спостереження-

ми, селяни, особливо жінки, наділяють увесь світ здатністю бути живим; це пов'язане ще з язичницьким, міфологічним сприйняттям, але допомагає вижити в тих найтяжчих умовах, в яких нація існує протягом багатьох віків [15, с. 157]. Судячи з міркувань ученого, подібні дії межують із релігійними уявленнями людини.

З одного боку, вірування нашого народу пов'язані з давньою, язичницькою традицією надавати важливого, навіть магічного значення рослинному світу, сонцю, землі, водній стихії, тому багато українок не просто одухотворюють природу, а й уміють раціонально використовувати її енергетику, за що в народі отримали так званий статус цілительок, ворожок, знахарок і водночас неоднозначну суспільну оцінку. Попри це, В. Кулаковський наділяє їхні образи здебільшого позитивними рисами, схилившись до думки, що такі жінки беруть на себе шляхетну місію – допомагати людям, рятуючи їх від хвороб і нещастя. Прикладом героїні з відповідним типом світогляду є баба Мокрина з роману "Іван Сірко", яка, за словами матері кошового, "як пошепче, то всякий біль мов рукою зніме" [10, с. 303]; або знахарка Олена з роману "Максим Кривоніс", котра неодноразово лікує пораненого полковника і готова навіть запобігти нападці чуми [11, с. 271-274].

З іншого боку, релігійність для українців – це дотримання ними християнських, загальнолюдських моральних цінностей, що виявляються у милосерді, працелюбстві, повазі до ближнього, правдивості, скромності та под.

Так, християнська етика лежить в основі благородних вчинків тітки Мокрени, яка рятує від голодної смерті одного з дружинників Володимира Мономаха – Зоряна (роман "Володимир Мономах" [8]), турецької бранки Марії, котра, керуючись всепрощенською материнською любов'ю, усиновлює дитину свого зятя ворога (повість "Золота галера" [9]); панської кухарки Палажки – "доброї" та "згорбленої від літ і праці" бабусі, котра знаходить у собі сили захистити такого ж наймита, як і вона, від знущань та побоїв своєї господарки (повість "Ой гук, мати, гук" [13]). І цей список далеко не повний. У згаданих образах письменник возвеличує материнське начало жінки, спрямоване на душевне тепло, любов і захист усього живого, а ще – завдяки таким прикладам з минулого, митець сприяє утвердженню духовних цінностей у представниць майбутніх поколінь.

Окрім того, християнські символи (Біблія, ікона, молитва, хрест, церква), пов'язані у творах з діяннями багатьох героїнь, та вигуки, які часто супроводжують їхню комунікативну поведінку ("Ой Боже!", "Боженько милій!", "Заради Бога!", "З Богом!", "Матір Божа"), свідчать про те, що наші співвітчизниці завжди вирізнялися унікальним даром відчувати і налагоджувати зв'язок між людиною і Богом. Звідси й традиційне для історичної прози співіснування архетипного образу земної жінки (дочки, нареченої, дружини, матері) і сакрального образу Божої Матері (Богородиці).

До речі, сучасні соціологічні дослідження підтверджують, що релігійність українок є досить високою і складає 95% порівняно з чоловіками (83%), більшою є також їхня зацікавленість релігійною сферою, схиль-

ність до релігійної поведінки, відповідно й моляться жінки частіше за чоловіків: 58% проти 32% [18, с. 19, с. 43, с. 67].

Без сумніву, взаємодія з мальовничою природою сформувала в "слабкої" статі високий рівень почуття прекрасного. В оформленні житла, в оздобленні одягу, побутових та обрядових речей: від великодньої писанки до поховального рушника, відчувається поєднання працелюбства та естетичних смаків наших господинь.

В. Кулаковський ці риси у своїх героїнь розкриває переважно через портретні характеристики, описи українських помешкань, предметів ужитку тощо.

Приміром, інтер'єр оселі черкаського полковника Максима Кривоноса вказує на здатність його дружини Тетяни тонко відчувати навколишній світ: "В хаті було чисто, затишно. На стінах висіли рушники з вишитими на них козаками в чорних жупанах і червоних шапках та чоботях. <...> Над скринєю красувалася велика картина "Козак-бандурист". <...> В суднику, розмальованому яскравими квітами, стояли куманці, миски й полумиски, полив'яні дзбанки, тикви, плесканці з зображеними на них звірами й птахами" [11, с. 40].

Уявлення читача про естетичні смаки давніх українок доповнюють авторські вказівки на елементи їхнього вбрання: "барвисті пояси", "корсети, плаhti і чобітки", "вишиті сорочки", "запаски", "розкішно вишиті полики та чохла", на головах "широкі барвисті стрічки" або вінки з гречки чи ромену [13, с. 5–6].

Живописні українські простори, очевидно, вплинули й на анатомічні особливості жіночої зовнішності, недарма ж вроду наших співвітчизниць часто порівнюють із красою природи. Про це багато сказано в літературі, особливо в народній творчості. Орієнтуючись на фольклорний лад світосприймання, В. Кулаковський із надзвичайною симпатією відтворює портрети своїх героїнь, але, на жаль, нерідко обмежується лише "фотографуванням" типових паспортних примет, уникаючи індивідуалізації та психологізму [див.: 21, с. 91]. Порівняймо хоча б два з них: "чорнява, кароока, круглолиця, <...> висока, струнка. І коси м'які, хвилясті, і брови густі, широкі, дугасті, і ніс тонкий, видовжений, з задертим догори кінчиком" [8, с. 123], – такою постає хліборобська донька Мар'янка з роману "Володимир Мономах". Дуже подібним до попереднього є й портрет Галинки – нареченої сина Максима Кривоноса з однойменного роману: "Тим прекрасніші були її чорні брови, теплі, вологі очі в обрамленні пухнастих вій, білий разок зубів у розхилі повних, схожих на достиглі вишні, тремтливих губ. <...> Вони пахли чебрецем, чорнобривцями, гвоздиками. <...> У неї був рівний тоненький носик, круглі щічки, широке чоло" [11, с. 217-218].

Утім, на думку науковців, лагідне природне середовище не тільки сприяє розвиткові вищезгаданих якостей в українців, а й дозволяє їм відчувати себе досить розслаблено, оскільки не потребує особливих зусиль для боротьби за виживання [див.: 3, с. 46]. Відтак у їхньому характері нерідко можна спостерігати деяку м'якість, поміркованість, навіть пасивність, яка нерідко призводить до масштабних проблем. Приміром, в епізодичному образі заможної козачки Якили-

ни Бариліхи з роману "Іван Сірко" імпліковано симбіоз національної інертності й байдужості. Не зовсім позитивну конотацію має й саме прізвище "Барило", що буквально означає «невелику посудину для рідини (найчастіше з дерева) з двома днищами і опуклими стінками» [22] і асоціюється з огрядною, ситою людиною. Найбільш виразно вдача Якилини розкривається в діалозі з Іваном Сірком: її міркування про тогочасні події в Україні дають зрозуміти, що перед нами – психотип особи, яка оцінює явища поверхово, ґрунтуючись на емоціях, і сповідує переважно суб'єктивні, меркантильні інтереси, про що свідчить і опис її садиби: "широкі ворота", "високий паркан", зачине-ні "на десять замків" двері [10, с. 179-184].

Б. Цимбалістий, досліджуючи національний характер своїх земляків, визнає, що жіноча вдача суттєво залежить від родинного життя і подружніх функцій [24]. Багато хто вважає, що українки тривалий час перебували в підлеглому становищі по відношенню до чоловіків. Проте чимало джерел засвідчують, що, попри формальне верховенство чоловіка, в українській сім'ї переважає феміністичний стиль подружніх взаємин. Подібні висновки знаходимо в працях таких авторитетних дослідників, як Н. Зборовська [6], Ю. Липа [15], В. Пахаренко [19], В. Янів [28], а також у зразках художньої літератури, особливо фольклорі. Так, приклади домінування жінки над чоловіком маємо в багатьох прислів'ях і приказках: "Без жінки, як без рук", "В хаті жінка три кути держить, а чоловік четвертий", "Іван плахту носить, а Настя булаву" та ін.

На формування в українки незалежного характеру, здобуття нею високого авторитету та поваги в сім'ї суттєво вплинули складні процеси козацької доби, пов'язаної з постійною відсутністю чоловіка, котрий пішов на Січ, у похід або загинув. Досить влучно тогочасне становище заміжньої особи означено в книзі "Українська мрія" Ю. Канигіна і З. Ткачука: "Його не визначиш словами "главенство" чи "господство". Його не охарактеризуєш за допомогою поняття "золота клітка" для чоловіка (хоча, кажуть, чоловікові, який пожив з жінкою-українкою, важко потім ужитися з жінкою іншої національності). Справа зовсім не в "пануванні" жінки над чоловіком. У будь-якому випадку запорожцю, який повернувся додому з Січі, і на думку не спаде зайнятися "керівництвом" у власній хаті і вказувати жінці, що їй слід робити. У її добрих, ласкавих і таких рідних, надійних руках він просто відчував себе "паном". І більшого не ждав" [7, с. 110].

Щось подібне відчувають і персонажі творів В. Кулаковського: Петро Сокира з повісті «Золота галера», Северин Наливайко, Максим Кривоніс, Мартин Пушкар з однойменних романів. На прикладі їхньої поведінки автор демонструє, що завзятий і шанований у

товаристві козак дома першість віддає господині, але доти, доки вона не втручається в його військові справи. У цьому нас переконує епізод із роману "Мартин Пушкар", коли дружина полковника Уляна, спробувавши втрутитися в плани свого чоловіка, отримує від нього грізну відповідь: "З якого це часу козацькі жінки почали перешкоджати чоловікам вершити громадські справи?" [12, с. 281].

Тісний контакт із землею і особливості родинного життя істотно вплинули на формування в українок таких якостей, як працьовитість і хазяйновитість, якими письменник наділяє чи не всіх своїх героїнь. Показовим у цьому плані є образ Мар'янки, доньки хліборобів з роману "Володимир Мономах". Ось яку характеристику їй дає вітчим Гліб: "До роботи їй не звикати: і в хаті, і в дворі все робила змалечку. Жати вміє, і в'язати, і городину доглядати. І шити навчилася, і вишивати, і прясти, і прати. І їжу готувати вміє..." [8, с. 255].

Аби підкреслити завзятість і господарську вдачу своїх співвітчизниць, у романі "Мартин Пушкар" В. Кулаковський зображає типову для більшості з них (у тому числі й сучасних) поведінку: "Випровадивши Пушкаря в канцелярію, вони (дружина полковника Пушкаря Уляна і їхня невістка. – Л. Ю.) наводили лад у хаті й дворі – мазали, шкребли, мили, тесали, стругали, варили й пекли – і на кінець другого дня все в хаті блищало, а в коморі на полицях стояли миски з холодцем, макітри з пиріжками, глечики з узваром. Зранку третього дня Уляна почала варити вареники, пекти пампушки й марципани" [12, с. 245].

Тож у жіночих образах історичних творів В. Кулаковського виразно простежуються сформовані під своєрідного ландшафтного середовища, складних історичних, соціально-економічних та сімейно-побутових умов типові риси українського характеру: волелюбність, естетизм, жертівність, милосердя, мужність, працьовитість, релігійність, рішучість, самостійність, терплячість, хазяйновитість та ін. Ці особливості національної вдачі прозаїк майстерно розкриває через вчинки своїх героїнь, їхні портретні характеристики, авторські коментарі та оцінки інших персонажів, діалоги, а часом і через інтер'єрні та екстер'єрні описи. Крім того, письменник нерідко вдається до ідеалізації фемінних образів, які втілюють кращі моральні якості українського народу.

Отже, повісті і романи В. Кулаковського слід розглядати не тільки в контексті ознайомлення з основними явищами минулого, а й як джерело пізнання національного характеру та світовідчуття давніх українців, котрі заклали основи ментальності своїм нащадкам.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Білоус-Гарасевич М. Ми не розлучалися з тобою, Україно. Т. 2 / М. Білоус-Гарасевич. – К. : Аконті, 2003. – 480 с.
Bilous-Harasevych M. My ne rozluchalys' z toboyu, Ukraino [Ukraine, We will keep together with you]: T. 2 / M. Bilous-Harasevych. – K. : Akontі, 2003. – 480 s.
 2. Велкова (Щербан) Н.Г. Інтерпретація історичної біографії Івана Сірка в художній літературі (роман Віталія Кулаковського «Іван Сірко») / Н.Г. Велкова (Щербан) // Сучасні тенденції у літературознавчій підготовці вчителів-словесників :

Матер. Всеукр. наук.-практич. конфер. : 36. наук. праць. – Вип. 2. – К. : Твім Інтер, 2001. – С. 9-17.
Vyelkova (Shcherban) N.H. Interpretatsiya istorychnoyi biohrafiyi Ivana Sirka v khudozhniy literaturi (roman Vitaliya Kulakovskoho "Ivan Sirko") [The interpretation of the historical biography of Ivan Sirko in fiction (The novel by Vitaliy Kulakovsky "Ivan Sirko") / N. H. Vyelkova (Shcherban) // Suchasni tendentsiyi u literaturoznavchiy pidhotovtsi vchyteliv-slovesnykiv :

- Mater. Vseukr. nauk.-praktych. konfer. : Zb. nauk. prats'. – Vyp. 2. – К. : Tvim Inter, 2001. – S. 9-17.
3. Вишневецький О. Український виховний ідеал і національний характер. (витоки, деформації і сучасні виклики) / О. Вишневецький. – Дрогобич : Видавець Святослав Сурма, – 2010. – 160 с.
- Vyshnevs'kyu O. *Ukrayins'kyu vykhovnyy ideal i natsional'nyy kharakter. (vytoky, deformatsiyi i suchasni vyklyky) [Ukrainian educational ideal and national character (roots, deformation and contemporary challenges)]* / O. Vyshnevs'kyu. – Drohobych: Vydavets' Svyatoslav Surma, – 2010. – 160 s.
4. Грабович Г. До історії української літератури. / Г. Грабович – К., 1997. – 178 с.
- Hrabovych H. *Do istoriyi ukrayins'koyi literatury. [To the history of Ukrainian literature]* / H. Hrabovych – К., 1997. – 78 s.
5. Замки та храми України. Буша [Е-ресурс]. – Режим доступу: <http://www.castles.com.ua/busha.html>. – Дата звернення: 18.07.2014.
- Zamky ta khramy Ukrainy. Busha [Castles and cathedrals of Ukraine. Busha] [Online]. Available at: <http://www.castles.com.ua/busha.html>. – Data zvernennya: 18.07.2014.
6. Зборовська Н. Фемініний характер української ментальності: (За допомогою літературного дзеркала) / Н. Зборовська // Сучасність. – 2001. – № 7-8. – С. 146-155.
- Zborovska N. *Feminiyny kharakter ukrayins'koyi mental'nosti: (za dopomohoyu literaturnoho dzerkala) /N. Zborovska [Feminist character of the Ukrainian mentality: (by using literary mirror)]* // *Suchasnist'*. – 2001. – № 7-8. – С. 146-155.
7. Канигін Ю. Українська мрія / Ю. Канигін, З. Ткачук. – К. : Лексикон, 1996. – 152 с.
- Kanyhin Yu. *Ukrayins'ka mriya* / Yu. Kanyhin, Z. Tkachuk. – К. : Leksykon, 1996. – 152 s.
8. Кулаковський В. М. Володимир Мономах [Текст] / В.М. Кулаковський. – К. : Укр. письменник, 1992. – 315 с.
- Kulakovs'kyu V.M. *Volodymyr Monomakh [Volodymyr Monomah]* [Tekst] / V.M. Kulakovs'kyu. – К. : Ukr. pys'mennyk, 1992. – 315 s.
9. Кулаковський В.М. Золота галера / В.М. Кулаковський // Історичні повісті: 3б.: Для серед. та ст. шк. віку / [Післямова Й.У. Кобіва]. – К. :Веселка, 1989. – С. 293-407.
- Kulakovs'kyu V.M. *Zolota halera [Golden Galley]* / V.M. Kulakovs'kyu // *Istorychni povisti: Zb.: Dlya sered. ta st. shk. viku* / [Pislyamova Y. U. Kobiva]. – К. :Veselka, 1989. – S. 293-407.
10. Кулаковський В.М. Іван Сірко / В.М. Кулаковський. – К.: Молодь, 1990. – 296 с.
- Kulakovs'kyu V. M. *Ivan Sirko [Ivan Sirko]* [Tekst] / V.M. Kulakovs'kyu. – К. : Molod', 1990. – 296 s.
11. Кулаковський В. М. Максим Кривоніс [Текст] / В.М. Кулаковський. – К. : Дніпро, 1989. – 288 с.
- Kulakovs'kyu V.M. *Maksym Kryvonis [Maksym Kryvonis]* [Tekst] / V. M. Kulakovs'kyu. – К. : Dnipro, 1989. – 288 s.
12. Кулаковський В. М. Мартин Пушкар [Текст] / В.М. Кулаковський. – К. : Рад. письменник, 1987. – 311 с.
- Kulakovs'kyu V.M. *Martyn Pushkar [Martyn Pushkar]* / V.M. Kulakovs'kyu. – К. : Rad. pys'mennyk, 1987. – 311 s.
13. Кулаковський В.М. Ой, гук, мати, гук / В.М. Кулаковський, П.О. Сиченко. – К. : Веселка, 1972. – 288 с.
- Kulakovs'kyu V.M. *Oy, huk, maty, huk [Oj, huk, maty, huk]* / V.M. Kulakovs'kyu, P.O. Sychenko. – К. : Veselka, 1972. – 288 s.
14. Кулаковський В.М. Северин Наливайко / В.М. Кулаковський. – К., 1978. – 288 с.
- Kulakovs'kyu V.M. *Severyn Nalyvayko [Severyn Nalyvajko]* / V.M. Kulakovs'kyu. – К., 1978. – 288 s.
15. Липа Ю.І. Призначення України / Ю.І. Липа. – Львів : Просвіта, 1992. – 270 с.
- Lypa Yu.I. *Pryznachennya Ukrainy [Destiny of Ukraine]* / Yu.I. Lypa. – L'viv : Prosvita, 1992. – 270 s.
16. Нарівська В. Національний характер як художньо-естетичний феномен української та російської прози 50-70-х років ХХ століття: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук: спеціальність: 10.01.05 «Порівняльне літературознавство» / В. Нарівська. – Київ. – 1995. – 35 с.
- Narivska V. *Natsional'nyy kharakter yak khudozhn'o-estetychnyy fenomen ukrayins'koyi ta rosiys'koyi prozy 50-70-kh rokiv XX stolittya [National character as an artistic and aesthetic phenomenon in Ukrainian and Russian prose of 50s-70s in XX century] : avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovoho stupenya doktora filolohichnykh nauk: spetsial'nist': 10.01.05 "Porivnyalne literaturoznavstvo"* / V. Narivska. – Kyiv. – 1995. – 35 s.
17. Олійниченко О. Інтерпретація образу Івана Сірка в романній історії Руїни / О. Олійниченко // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – Вип. 21. – Ч. 1. – К., 2005. – С. 559-568.
- Oliynychenko O. *Interpretatsiya obrazu Ivana Sirka v romanni istoriyi Ruyiny* / O. Oliynychenko // *Literatura. Fol'klor. Problemy poetyky*. – Vyp. 21. – CH. 1. – К., 2005. – S. 559-568
18. Паращевін М. Релігія та релігійність в Україні / М. Паращевін; За ред. С. Макеєва; [Передне слово О. Івашенко]. – К. : Інститут політики, Інститут соціології НАН України, 2009. – 68 с.
- Parashchevin M. *Relihiya ta relihiynist' v Ukraini [Religion and religiosity in Ukraine]* / M. Parashchevin ; Za red. S. Makeyeva ; [Perednye slovo O. Ivashchenko]. – К. : Instytut polityky, Instytut sotsiologiyi NAN Ukrainy, 2009. – 68 s.
19. Пахаренко В. Незбагнений апостол. Нарис світобачення Шевченка / В. Пахаренко – Черкаси, 1994. – 194 с.
- Pakharenko V. *Nezbahnenyy apostol. Narys svitobachennya Shevchenka [Unsearchable Apostle]* / V. Pakharenko – Cherkasy, 1994. – 194 s.
20. Приходько В.Б. Український та російський історичний роман кінця ХХ століття: проблема національного характеру : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.05 / В.Б. Приходько; Нац. акад. наук України, Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка. – К., 2001. – 20 с.
- Prykhodko V.B. *Ukrayins'kyu ta rosiys'kyu istorychnyy roman kintsya XX stolittya: problema natsional'noho kharakteru* : avtoref. dys... kand. filol. nauk : 10.01.05 / V.B. Prykhodko ; Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t l-ry im. T. H. Shevchenka. – К., 2001. – 20 s.
21. Ромашенко Л. Образ Івана Сірка як художнє втілення моделі національного характеру (за романом В. Кулаковського «Іван Сірко») / Л. Ромашенко // Вісник Черкаського університету – Черкаси, 2003. – Серія: Філологічні науки. – Випуск 47. – С. 85-92.
- Romashchenko L. *Obraz Ivana Sirka yak khudozhnye vtilyennya modeli natsional'noho kharakteru (za romanom V. Kulakovskoho "Ivan Sirko")* [The image of Ivan Sirko as an artistic presentation of the national character model (in the novel "Ivan Sirko" by V. Kulakovsky)] / L. Romashchenko // *Visnyk Cherkas'koho universytetu – Cherkasy, 2003. – Seriya: Filolo-hichni nauky. – Vypusk 47. – S. 85-92.*
22. Словник української мови. Академічний тлумачний словник: В 11 томах. – К. : Наук. думка, 1970-1980. – Том 1. – С. 106. – [Е-ресурс] Дата звернення: 18.07.2014.
- Slovyuk ukrayins'koyi movy. *Akademichnyy tлумachnyy slovyuk [Dictionary of the Ukrainian language. Academic explanatory dictionary]* : V 11 tomakh. – К. : Nauk. dumka, 1970-1980. – Tom 1. – S. 106. – [Online] Available: <http://sum.in.ua/s/barylo>. – 18.07.2014.
23. Смоляр Л. Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні / Л. Смоляр, В. Галаган, І. Калиновська, О. Кривоший, О. Луценко, О. Маланчук-Рибак, Т. Рибалко, Л. Стефаненко. – О. : АстроПринт, 1999. – 440 с.
- Smolyar L. *Zhinochi studiyi v Ukraini. Zhinka v istoriyi ta s'ohodni [Project women's teams in Ukraine. Woman in history and today]* / L. Smolyar, V. Halahan, I. Kalynovska, O. Kryv-

oshyy, O. Lutsenko, O. Malanchuk-Rybak, T. Rybalko, L. Stefanenko. – O. : AstroPrynt, 1999. – 440 с.

24. Цимбалістий Б. Родина і душа народу / Е. Олеацький, О. Кульчицький, Б. Цимбалістий та ін. // Українська душа / Відп. ред., передм. В. Храмової; ред. В. Плачинда. – К. : Фенікс, 1992. – С. 66-96.

Tsymbalistyuu B. Rodyna i dusha narodu [Family and the soul of a nation] / E. Oleats'kyu, O. Kul'chyt's'kyu, B. Tsymbalistyuu ta in. // Ukrayins'ka dusha [Tekst] / Vidp. red., peredm. V. Khramovoyi; red. V. Plachynda. – K. : Feniks, 1992. – S. 66-96.

25. Чижевський Д. Український народний характер і світогляд [Е-ресурс] / Д. Чижевський // Нариси з історії філософії на Україні. – К. : Вид-во "Орії" при УКСП "Кобза", 1992. – С. 17-23. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/chyph/chyph03.htm> – Дата звернення: 18.07.2014.

Chyzhevs'kyu D. Ukrayins'kyu narodnyu kharakter i svitohlyad [Ukrainian national character and worldview] / D. Chyzhevs'kyu // Narysy z istoriyi filosofiyi na Ukraini. – K. : Vyd-vo "Oriy" pry UKSP "Kobza", 1992. – S. 17-23. – [Online] Available at: <http://litopys.org.ua/chyph/chyph03.htm>

26. Шегута М. Український менталітет: історія і сучасність / М. Шегута // Збірник наукових праць з гуманітарних наук ЗДІА. – 2000. – С. 44-46.

Shehuta M. Ukrayins'kyu mentalitet: istoriya i suchasnist' [Ukrainian character: history and modern times] / M. Shehuta // Zbirnyk naukovykh prats' z humanitarnykh nauk ZDIA. – 2000. – S. 44-46.

27. Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу / М. Юрій. – К. : Кондор, 2008. – 262 с.

Yuriy M. Ethnogenez ta mentalitet ukrayins'koho narodu [Ethnogeny and characters of Ukrainians] / M. Yuriy. – K. : Kondor, 2008. – 262 s.

28. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / В. Янів; упорядк. М. Шафовал. – К. : Знання, 2006. – 340 с.

Yaniv V. Narysy do istoriyi ukrayins'koyi etnopsykholohiyi [Essays to the history of Ukrainian ethnopsychology] / V. Yaniv; uporyadk. M. Shafoval. – K. : Znannya, 2006. – 340 s.

Yushchenko L.O. Visualization of the main features of The Ukrainians' character in women images of historic works by V. Kulakovsky

Abstract. In the article the main features of the Ukrainians' character exemplified by the images of women in historical works by V. Kulakovsky are studied. Among the analyzed works are novellas: "Golden Galley", "Oj, huk, maty, huk" (co-written with P. Sychenko), and novels: "Volodymyr Monomah", "Ivan Sirko", "Maksym Kryvonis", "Martyn Pushkar", "Severyn Nalyvajko". The author investigates origin and formation of the temper of Ukrainian women, the main features of which are freedom, aesthetics, sacrifice, kindness, courage, diligence, religion, determination, independence, patience, thrift sacrifice etc.; figurative-expressive means that help the writer create the image of a Ukrainian woman are studied; the author of this article pays attention to folkloric elements as the ways of the expression of the national.

Keywords: woman image, historic works, national character, the features of a character

Ющенко Л.А. Воплощение особенностей национального характера украинцев в женских образах исторических произведений В. Кулаковського

Аннотация. В статье анализируются женские образы исторических произведений В. Кулаковського как носители основных качеств украинского характера. На материале повестей "Золотая галера", "Ой гук, маты, гук" (соавторства В. Кулаковського с П. Сыченко) и романов: "Владимир Мономах", "Иван Сирко", "Максим Кривонос", "Мартын Пушкарь", "Северин Наливайко" исследуются истоки формирования украинского женского характера, основными составляющими которого являются свободолюбие, эстетизм, жертвенность, милосердие, мужество, трудолюбие, религиозность, решительность, самостоятельность, терпеливость, хозяйственность и др. Указано изобразительно-выразительные средства, с помощью которых писателю удается выстроить общий образ украинской женщины; определенное внимание уделено фольклорному элементу как средству выражения национального.

Ключевые слова: женский образ, исторические произведения, национальный характер, черты характера